

طراحی و اعتبارسنجی الگوی تکوین هوش معنوی دانش آموزان دختر

دوره دوم متوسطه شهر تبریز^۱

الهه وکیل زاده دیزجی^۱

یوسف ادیب^۲

زرین دانشور^۳

بهنام طالبی^۴

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۹/۸/۱۴

چکیده

پژوهش حاضر به منظور طراحی و اعتبارسنجی الگوی تکوین هوش معنوی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه انجام شد. این پژوهش از نوع کاربردی و الگویابی است که به روش میدانی انجام شده است. جامعه آماری شامل دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر تبریز در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ به تعداد ۱۹۱۴۲ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کرجسی و مورگان تعیین و با روش تصادفی خوشه‌ای، ۲۰۶ نفر انتخاب گردید. ابزار مورد استفاده پرسشنامه محقق ساخته بود که پس از تأیید روایی صوری، محتوایی و سازه و تأیید پایایی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ به کار گرفته شد. میزان آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه برابر با ۰/۹۲۸ بود که نشان دهنده همسانی درونی بالا بین سؤالات پرسشنامه است. همچنین برای اندازه‌گیری پایایی بیرونی پرسشنامه، از روش آزمون مجدد استفاده گردید. میزان ضریب همبستگی پیرسون بین دو آزمون (۰/۰۰۱، $p=0/001$) نشان دهنده پایایی بیرونی مناسب برای پرسشنامه است. در این مطالعه ۳ مؤلفه اصلی تحت عناوین: زمینه، فرایند و پیامدها به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی در شکل‌گیری هوش معنوی دانش آموزان شناسایی شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی، استنباطی و مدل معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار Spss و Amos استفاده شد. نتایج نشان داد که الگوی ارائه‌شده از اعتبار مناسبی برخوردار است و تمامی مؤلفه‌های به‌دست آمده می‌توانند در طراحی الگوی نهایی مورد استفاده قرار گیرند.

واژگان کلیدی: اعتبارسنجی، الگو، هوش معنوی، دانش آموزان، دوره دوم متوسطه.

مقدمه

۱- این مقاله از رساله دوره دکتری تخصصی رشته برنامه ریزی درسی استخراج شده است.

۲- استاد گروه علوم تربیتی - دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی - دانشگاه تبریز - ایران. (نویسنده مسئول) Yousef_Adib@yahoo.com

۳- استادیار گروه علوم تربیتی - دانشکده علوم انسانی و تربیتی - واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز - ایران

طی چند دهه اخیر نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران در باب یادگیری و هوش به این نتیجه رسیدند که علاوه بر هوش عقلانی^۱ و هوش هیجانی^۲ جنبه دیگری از هوش نیز وجود دارد که کاملاً منحصر به فرد و انسانی است. در واقع امروزه گفته می‌شود هوش عقلانی و هوش هیجانی پاسخگوی همه چیز نبوده و به‌طور واقعی مؤثر نیستند، بلکه انسان به عامل دیگری نیازمند است که هوش معنوی نامیده می‌شود (طبرسا و معینی کربکندی، ۱۳۹۳). مفهوم هوش معنوی در ادبیات آکادمیک روانشناسی برای اولین بار در سال ۱۹۹۶ توسط استیونز^۳ و بعد در سال ۱۹۹۹ توسط رابرت ایمونز مطرح شد (سهرابی و ناصری، ۱۳۸۹). از این تاریخ به بعد گروهی از مؤلفان و پژوهشگران مانند (زوهرا^۴، مارشال^۵ و نوبل^۶؛ ۲۰۰۰؛ سیسک^۷ و ولمن^۸؛ ۲۰۰۱؛ ناسل^۹؛ ۲۰۰۴ و کینگ^{۱۰}؛ ۲۰۰۸) درصد آن برآمدند تا مفهوم هوش معنوی را با توجه به مبانی نظری متفاوت، تعریف کرده و مؤلفه‌های آن را مشخص کنند. به موازات این جریان، گروهی دیگر از روان‌شناسان مانند گاردنر^{۱۱} (۱۹۹۹) مفهوم هوش معنوی را در ابعاد مختلف مورد نقد و بررسی پیامدهای زندگی تطابق و سازگاری رویدادهای زندگی قرار دادند و پذیرش این مفهوم ترکیبی از معنویت و هوش را به چالش کشیدند (ابراهیمی، ۱۳۹۰).

اسکیرزی پینسکا^{۱۲} (۲۰۲۰) هوش معنوی را به‌عنوان یک ساختار روان‌شناختی دانسته و آن را به‌عنوان توانایی جستجو برای معنای زندگی تعریف می‌کند. ویگلس ورث^{۱۳} (۲۰۱۲) آن را به‌عنوان نیاز درونی انسان تعریف می‌کند تا به چیزی بزرگتر از خود متصل شود، چیزی که فکر می‌کنیم الهی یا دارای استعداد استثنایی است. سانتوس^{۱۴} (۲۰۰۶) نیز معتقد است هوش معنوی در مورد ارتباط با آفریننده جهان است. استرنبرگ^{۱۵} (۲۰۱۵) هم هوش‌های چندگانه را ناشی از تفاوت‌های فردی در انسان می‌داند و آن را در حوزه‌های خاص تعریف می‌کند. مؤلفه‌های هوش معنوی از نظر کینگ شامل تفکر وجودی انتقادی، نتیجه‌معداری شخصی، هشیاری متعالی و گسترش حالت هشیاری می‌باشند (رقیب، احمدی و سیادت، ۱۳۸۷). هوش معنوی ترکیبی از عناصر هوش و معنویت است (امینی جاوید، زندی پور و کرمی، ۱۳۹۴).

2.. Intellectual Intelligence

3. Emotional Intelligence

1. Stevens

2. Zohar

3. Marshall

6. Nobel

7. Sisk

8. Woolman

7. Nasel

8. King

9. Gardner

10. Skrzypińska

11. Wigglesworth

12. Santos

13. Sternberg

از منظر اسلام نیز داشتن معنا و هدف در زندگی، توکل و امید به خداوند، تفکر و جود، شکیبایی، شرح صدر (ظرفیت روانی) و هوشمندی، نیکوکرداری، سپاس‌گزاری و انجام مناسک دینی (دعا، یاد خدا و نماز) از مؤلفه‌های هوش معنوی به شمار می‌روند (سهرابی و ناصری، ۱۳۸۹). به نظر می‌رسد که هوش معنوی به‌عنوان زیربنای باورهای فرد نقش اساسی را در زمینه‌های گوناگون به‌ویژه خودتنظیمی و عملکرد تحصیلی ایفا کند (محمدپور، ۱۳۹۲). در این مورد، نتایج مطالعه گوپتا^۱ نشان داد که هوش معنوی به‌طور مثبت و معناداری با خودتنظیمی و ابعاد آن همبسته است. در واقع هوش معنوی شامل حس معنا داشتن مأموریت در زندگی، حس تقدس در زندگی، درک متعادل از ارزش ماده و معتقد به بهتر شدن دنیا است (رئیس، کاکائی، رئیس، ۱۳۹۷). هوش معنوی به دلیل پیوندش با معنویات و ارزش‌ها می‌تواند به انسان قدرت تغییر و تحول بدهد و او را در حل مسائل و مشکلات فرهنگی و معنوی یاری دهد (شایانفر، ۱۳۹۳). چراکه این هوش شامل هدایت و معرفت درونی، حفظ تعادل فکری، آرامش درونی و بیرونی و عملکردی همراه با بصیرت است (خوش‌طینت، ۱۳۹۳). هوش معنوی به مردم فرصت تعمق در رفتارهای خود و پرورش یک ایده سالم و جامع در زندگی را می‌دهد (یوپادهای^۲، ۲۰۱۶).

از طرفی تعلیم و تربیت در زندگی بشر، مهم‌ترین و اساسی‌ترین جنبه زندگی است. جامعه سالم و توسعه‌یافته، جامعه‌ای است که نظام تعلیم و تربیت پویا، بانشاط، زنده و مترقی دارد. چنین نظامی می‌تواند انسان‌های آزاد، مستقل، دینی، اخلاقی و مبتکر بسازد که جامعه را به سامان مادی و معنوی برساند (مشایخ و روشنی، ۱۳۹۵). اگر مدارس برنامه‌ها و فعالیت‌های پیشگیرانه را دنبال کنند می‌توانند از سلامت روان دانش‌آموزان در برابر عوامل آسیب‌زا محافظت کنند و با توجه به اینکه معنویت یکی از نیازهای درونی انسان بوده و برخی صاحب‌نظران آن را متضمن بالاترین سطوح زمینه‌های رشد شناختی- اخلاقی و پاسخ به چراهای زندگی می‌دانند لذا در این بین هوش معنوی به‌عنوان زیربنای باورهای فرد نقش اساسی را در زمینه‌های گوناگون به‌ویژه ارتقا و تأمین سلامت روانی انسان‌ها ایفا می‌کند. از آموزش هوش معنوی می‌توان برای ارتقاء بهداشت روانی استفاده کرد (مهرمحمدی، ۱۳۸۵).

اهمیت هوش معنوی و تأکید بر معناگرایی امروزه به‌واسطه افول ارزش‌ها و بی‌رنگ شدن ارزش‌های محوری بیشتر از گذشته در کانون توجه است و این مهم در نظام آموزشی که وظیفه انتقال ارزش‌ها و تقویت معناگرایی را در نسل آینده بر عهده دارد، از جایگاه ویژه‌تری نسبت به سایر سازمان‌ها برخوردار است (شجاعی و سلیمانی، ۱۳۹۳). لکن هسته اصلی آموزش و پرورش و نظام تعلیم و تربیت، برنامه درسی است. برنامه‌های درسی و نظریات در زمینه آموزش و پرورش از جمله عوامل و عناصری است که در تحقق بخشیدن به اهداف آموزشی نقش بسزایی دارد (دهقانی و فضل‌الهی قمشی، ۱۳۹۴).

1. Gupta

2. Upadhyay

بر اساس بررسی‌های صورت گرفته می‌توان به این نتیجه رسید که با وجود اهمیت و ضرورت بررسی سازه هوش معنوی، پیش از این در باره هوش معنوی دانش آموزان و با استفاده از روش‌های کیفی تحقیقاتی انجام شده ولی باید توجه داشت که هوش معنوی یک فرایند مستمر تفسیر و تفسیر مجدد است و یک امر واحد نبوده و از ابعاد گوناگونی تشکیل شده است که نتیجه نحوه ساخته شدن احساس فرد از خودش بوده و در جریان زندگی اتفاق می‌افتد و از سوی دیگر مدیران نظام تعلیم و تربیت باید دانش آموزان را از تمامی ابعاد بشناسند و آنان را در مسیر صحیح شکل‌گیری هوش معنوی قرار داده و از شکل‌گیری هوش معنوی مخدوش و معیوب در آنان جلوگیری کنند. لذا شناخت الگویی که ساخته شدن هوش معنوی دانش‌آموزان از آن پیروی کرده و قابلیت تعمیم داشته باشد مورد نیاز است. الگویی که بتواند مؤلفه‌های تأییدشده‌ای را شامل شود و توانایی بررسی هوش معنوی دانش‌آموزان را در ابعاد گسترده داشته باشد. بنابراین در این تحقیق به این پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود که تکوین هوش معنوی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه دارای چه الگو است؟ این الگو از چه عوامل و مؤلفه‌هایی تشکیل شده است؟ آیا عوامل تکوین هوش معنوی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه دارای ارتباط معنی‌دار می‌باشند؟ آیا این الگو از برآزش و اعتبار لازم برخوردار است؟

روش کار

این پژوهش از نوع کاربردی و مدل‌یابی است که به روش میدانی انجام شد. جامعه پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر تبریز در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ به تعداد ۱۹۱۴۲ نفر بود. حجم نمونه آماری بخش کمی بر اساس جدول مورگان و کرجسی و با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای به تعداد ۲۰۶ نفر انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که بر اساس یافته‌های مرحله اول پژوهش که با رویکرد پژوهش کیفی و با استفاده از روش نظریه داده بنیاد انجام پذیرفته بود، طراحی گردید. بدین صورت که ابتدا مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته انجام شد و محقق پس از مصاحبه با ۲۱ نفر به اشباع نظری دست یافت و بر اساس آن مفاهیم مربوط به تکوین هوش معنوی دانش‌آموزان استخراج شد (کدگذاری باز)، سپس مؤلفه‌های استخراج‌شده طبقه‌بندی شد (کدگذاری محوری) و در نهایت محور اساسی (پدیده مرکزی) انتخاب گردید (کدگذاری گزینشی). بر اساس اطلاعات بخش کیفی و مطالعه ادبیات و پیشینه تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته متشکل از ۴۰ گویه ساخته شد که مقیاس اندازه‌گیری پرسشنامه، طیف لیکرت ۵ ارزشی از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌های بخش کمی از آمار توصیفی و برای تعیین میزان رابطه متغیرها از ضرایب همبستگی پیرسون استفاده شد. برای تعیین مخلفه‌ها از تحلیل عاملی اکتشافی و برای تعیین روایی سازه پرسشنامه از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم با حداکثر درستی استفاده شد. تحلیل داده‌ها به وسیله نرم‌افزارهای Spss و Amos انجام شد. جهت تعیین روایی صوری و محتوایی ابزار اندازه‌گیری از نظر متخصصان و زرای تعیین روایی سازه از آزمون تحلیل عاملی استفاده شد. پایایی درونی

ابزار اندازه‌گیری با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ محاسبه گردید... همچنین جهت تعیین روایی سازه از روش تحلیل عاملی استفاده شد... میزان آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه برابر با ۰/۹۲۸ بود که نشان‌دهنده همسانی درونی بالا بین سؤالات پرسشنامه است. برای اندازه‌گیری پایایی بیرونی پرسشنامه، از روش آزمون مجدد استفاده شد. به این شکل که پرسشنامه بین ۳۰ نفر به‌طور آزمایشی اجرا شد و پس از ۱۵ روز مجدداً در بین همان افراد تکرار شد. میزان ضریب همبستگی پیرسون بین دو آزمون ($r=0/734$; $p=0/001$) نشان‌دهنده پایایی بیرونی مناسب برای پرسشنامه است.

یافته‌های تحقیق

برای استخراج عامل‌ها از روش عامل‌یابی محورهای اصلی استفاده شد، زیرا هدف تبیین کل واریانس ماتریس همبستگی بود. همچنین جهت تعیین این که چند عامل مناسب برای چرخش وجود دارد، ملاک کایزر مورد بررسی قرار گرفت. بر پایه ملاک کایزر، عواملی که دارای ارزش ویژه بالاتر از یک هستند می‌توانند به‌عنوان عوامل استخراج شوند، ۳ عامل دارای ارزش ویژه بیشتر از یک هستند. چون ماتریس عاملی چرخش نیافته و بارهای عاملی آن، ساختاری بامعنا به دست نداد، از روش چرخش ابلیمن استفاده شد تا کشف هیأت کلی مواد پرسشنامه و تشخیص ساختار ساده‌تری که نمایشگر خطوط اصلی و نسبتاً روشن برای رسیدن به راه‌حل‌های تأثیرپذیر، امکان‌پذیر شود. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی بر روی پرسشنامه هوش معنوی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه نشان داده است که تمامی گویه‌ها در ۳ عامل: زمینه، فرایند و پیامدها قرار می‌گیرند.

جدول ۱. توزیع واریانس کل

عامل	مقادیر ویژه اولیه		مجموع مربعات چرخش یافته		درصد تراکمی
	کل	درصد از واریانس	کل	درصد از واریانس	
۱	۹/۷۶۱	۱۸/۷۷۱	۶/۱۳۷	۱۱/۸۰۱	۱۱/۸۰۱
۲	۳/۸۹۷	۷/۴۹۵	۵/۸۱۲	۱۱/۱۷۶	۲۲/۹۷۷
۳	۳/۴۹۸	۶/۷۲۸	۵/۲۰۸	۱۰/۰۱۶	۳۲/۹۹۴

شاخص‌های توصیفی هوش معنوی دانش آموزان در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی مؤلفه‌های هوش معنوی دانش آموزان

مؤلفه‌ها	تعداد سؤال	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
زمینه	۱۳	۶۲/۴۰	۱۲/۲۸	۲۰	۹۰
فرایند	۱۲	۶۳/۹۴	۷/۳۹	۳۳	۷۵
پیامدها	۱۵	۵۵/۶۳	۱۱/۰۱	۳۰	۸۵

با توجه به داده‌های جدول ۲ میانگین متغیر پیامدها با بیشترین تعداد سؤال یعنی ۱۵ گویه در کل شرکت‌کنندگان برابر ۵۵/۶۳ و با انحراف معیار ۱۱/۰۱ است. متغیر زمینه با ۱۳ گویه و فرایند با ۱۲ گویه به ترتیب دارای میانگین ۶۲/۴۰ و ۶۳/۹۴ و انحراف معیار ۱۲/۲۸ و ۷/۳۹ می‌باشند. برای تعیین میزان ارتباط متغیرهای تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. در ماتریس زیر روابط همبستگی بین متغیرهای اصلی تحقیق ارائه شده است.

جدول ۳. ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون متغیرهای اصلی تحقیق

مؤلفه	(1)	(2)	(3)
زمینه (1)	۱		
فرایند (2)	۰/۶۳	۱	
پیامدها (3)	۰/۵۴	۰/۵۲	۱

بر اساس ماتریس ضرایب همبستگی، همه ضرایب همبستگی به صورت مثبت بوده و در سطح ۰/۰۵ معنادار هستند. بیشترین ضریب همبستگی بین متغیر فرایند و زمینه است (۰/۶۳) و کمترین ضریب همبستگی نیز بین متغیر فرایند با پیامدها است (۰/۵۲). ضرایب همبستگی در حد متوسط بوده و ضریب همبستگی بالای ۰/۸۰ که موجب هم خطی می‌شود در بین متغیرها وجود ندارد.

جدول ۴. بارهای عاملی مربوط به مدل‌های اندازه‌گیری مؤلفه‌ها

عامل	گویه	شرح	بار عاملی
عامل ۱: زمینه	۳	هوش معنوی فارغ از جنسیت به همه تعلق دارد	۰/۴۳۰
	۵	هوش معنوی فرد ربطی به تحصیلات او ندارد	۰/۴۴۵
	۶	دوران نوجوانی و جوانی مرحله مهمی برای رشد هوش معنوی است	۰/۵۰۷
	۹	هوش معنوی یک استعداد درونی و ذاتی است	۰/۳۶۳
	۱۷	میزان هوش معنوی به محیط (مدرسه، خانواده و جامعه) بستگی دارد	۰/۶۳۷
	۲۲	آزمون‌های متمرکز مثل کنکور باعث دور شدن مدارس از پرورش هوش معنوی دانش آموزان شده است	۰/۴۸۱
	۲۹	مدرسه و محتوای دروس بر پرورش هوش معنوی تأثیر دارند	۰/۵۵۸
	۳۲	در هیچ‌یک از کتاب‌های درسی به واژه هوش معنوی به‌طور واضح اشاره نشده است	۰/۶۴۱
	۳۷	برای رشد هوش معنوی انسان، ابتدا باید نیازهای مادی او برطرف شود	۰/۴۸۵

۴۷	معلمان فرد روی هوش معنوی او تأثیر دارند	۰/۴۸۹
۴۸	معنویت صرفاً مساوی با مذهب نیست	۰/۴۰۹
۵۰	انسان به طور فطری گرایش به کارهای خوبی دارد که در دین هم به آن‌ها اشاره شده است	۰/۳۲۸
۵۱	انسان علاوه بر بعد مادی دارای بعد معنوی است، لذا پرداختن به هوش معنوی یک ضرورت است	۰/۳۱۰
۴	پرداختن به علائق و استعدادهای ذاتی در شکل‌گیری هوش معنوی مؤثر است	۰/۳۴۱
۷	نگرش و نوع نگاه فرد در میزان هوش معنوی تأثیر دارد	۰/۵۲۳
۸	هوش معنوی یعنی پاسخ به سؤالاتی که به هدف آفرینش و ... مربوط می‌شود	۰/۵۵۶
۱۹	پرداختن به هنر و ادبیات هوش معنوی را افزایش می‌دهد.	۰/۴۱۵
۲۰	گاهی اوقات خلوت‌نشینی و سکوت موجب رشد هوش معنوی است.	۰/۴۳۵
۲۸	انجام فرایض دینی موجب رشد هوش معنوی می‌شوند.	۰/۴۳۲
۳۰	برای پرورش هوش معنوی در مدارس باید در همه دروس به این موضوع پرداخته شود.	۰/۵۴۸
۳۳	پرداختن به ماوراءالطبیعه (دنیای غیرمادی) و عرفان، شکل‌هایی از هوش معنوی هستند	۰/۴۷۱
۳۴	هوش معنوی می‌تواند از طریق الگویپذیری از رفتار اطرافیان شکل بگیرد	۰/۶۳۰
۳۵	استفاده از هوش معنوی مهارتی است که می‌توان آن را به دیگران آموخت	۰/۴۳۶
۳۶	آموزش تفکر و چگونه اندیشیدن برای کودکان در رشد هوش معنوی آنان مؤثر است	۰/۴۷۵
۴۴	برنامه‌های درسی باید ارتباط بین دروس و ارتباط آن‌ها با زندگی واقعی را نشان دهند	۱/۶۲۰
۱	هوش معنوی باعث می‌شود فرد ارتباط بین پدیده‌ها را کشف کند	۰/۵۸۲
۱۰	هوش معنوی روح و روان انسان را به آرامش می‌رساند	۰/۵۳۳
۱۳	هوش معنوی موجب افزایش آرامش در فرد می‌شود	۰/۶۳۳
۱۴	به کمک هوش معنوی می‌توان با شرایط سخت زندگی کنار آمد	۰/۶۶۶
۱۵	هوش معنوی بالا، موجب کاهش افسردگی، اضطراب و بحران هویت در فرد می‌شود	۰/۳۴۳
۲۳	هوش معنوی نیروی بازدارنده فرد از رفتار و گفتار ناشایست است	۰/۵۱۶
۲۵	کسی که هوش معنوی بالایی دارد، به طبیعت، انسان، حیوان و گیاهان احترام می‌گذارد	۰/۵۸۰
۲۶	هوش معنوی موجب افزایش امید، اعتمادبه‌نفس و رضایت از زندگی می‌شود	۰/۷۲۷

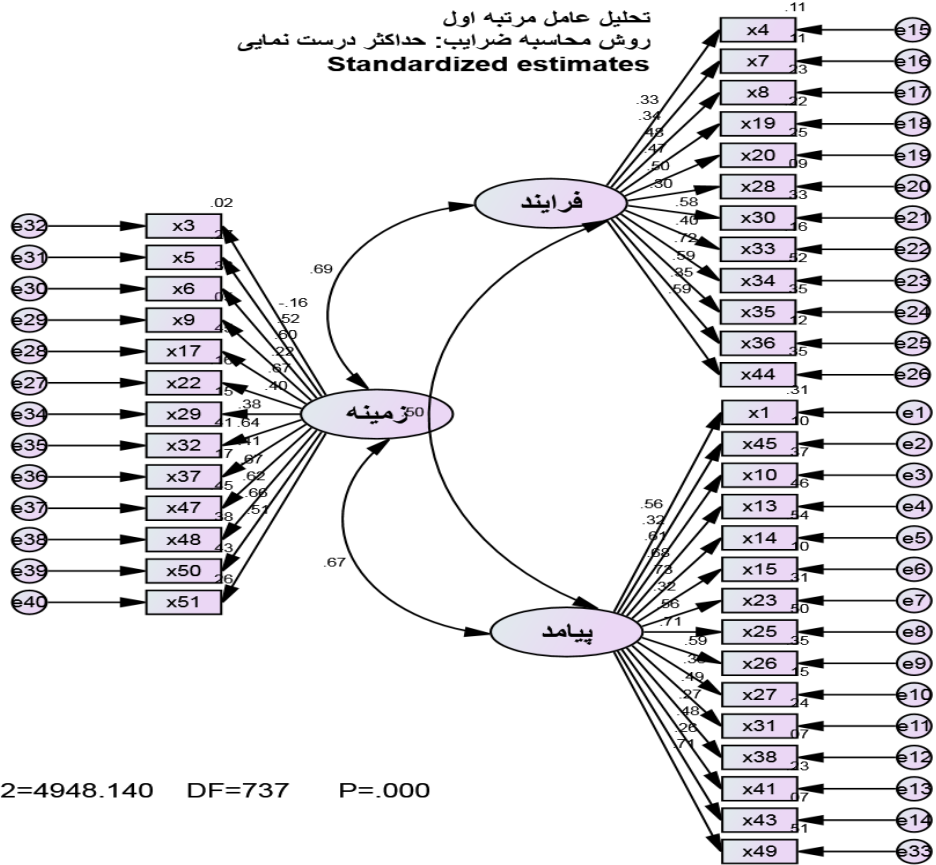
عامل ۲:
فرایندعامل ۳:
پیامد

۰/۳۸۰	هوش معنوی موجب نزدیکی فرد به خدا می‌شود	۲۷
۰/۳۴۰	هوش معنوی بالا موجب مهربانی، خیرخواهی و عشق به همه انسان‌هاست	۳۱
۰/۴۱۹	گریز از دین موجب گریز از معنویت و کاهش هوش معنوی می‌شود	۳۸
۰/۴۲۲	هوش معنوی در رشد ارزش‌های اخلاقی تأثیر دارد	۴۱
۰/۴۴۳	افرادی که هوش معنوی بالایی دارند، در زندگی موفق‌تر هستند	۴۳
۰/۵۰۰	هوش معنوی به رفتار، گفتار و ارتباطات انسان جهت داده و در مسیر درست قرار می‌دهد	۴۵
۰/۶۳۹	هوش معنوی انواع هوش و در نتیجه رفتار انسان را کنترل و ساماندهی می‌کند	۴۹

ماتریس عامل‌های چرخش یافته نشان داد که عامل زمینه از ۱۳ مؤلفه تشکیل یافته است که میزان همبستگی آن‌ها با گویه‌های پرسشنامه از ۰/۳۱۰ تا ۰/۶۴۱ است. عامل فرایند از ۱۲ مؤلفه تشکیل یافته است که میزان همبستگی آن‌ها با گویه‌های پرسشنامه از ۰/۳۴۱ تا ۰/۶۳۰ است. عامل پیامد از ۱۵ مؤلفه تشکیل یافته است که میزان همبستگی آن‌ها با گویه‌های پرسشنامه از ۰/۳۴۰ تا ۰/۷۲۷ است.

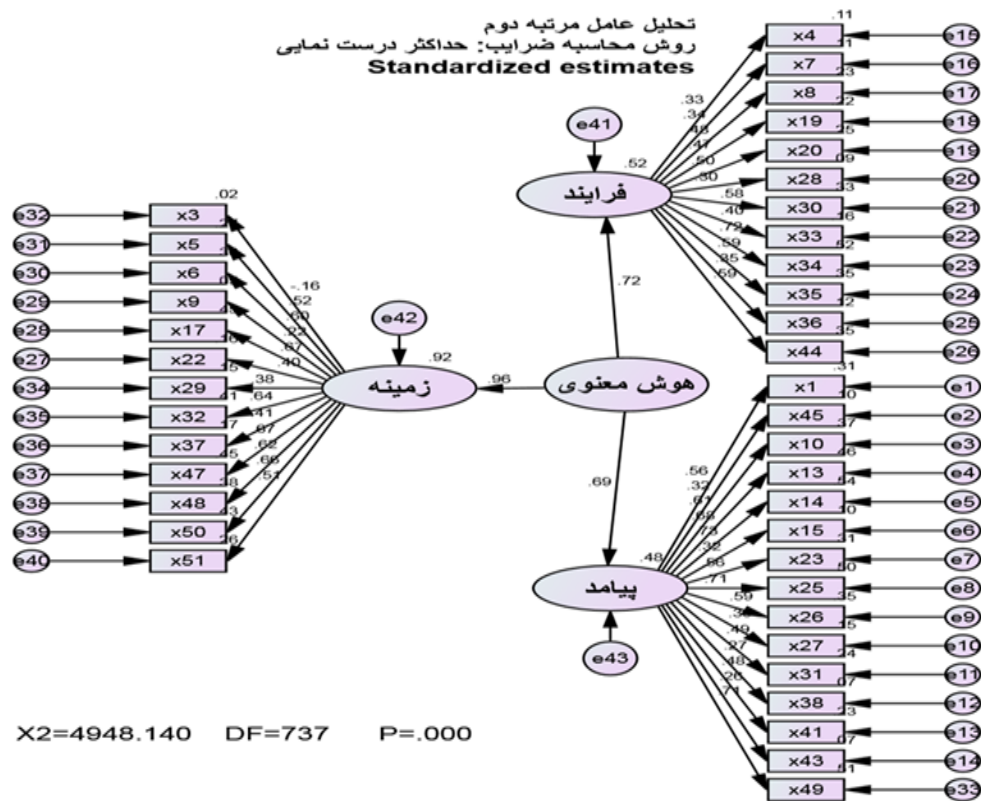
تحلیل عاملی تأییدی

به منظور اطمینان از وجود ارتباط بین عوامل استخراج شده با استفاده از نرم‌افزار AMOS تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول به عمل آمد که در شکل ۱ نشان داده شده است. قبل از اجرای تحلیل عاملی تأییدی رعایت مفروضه‌های انجام آن (عدم وجود مقادیر گم‌شده، نبود داده‌های پرت، نرمال بودن توزیع داده‌ها، خطی بودن رابطه بین متغیرها و نبود هم خطی) مورد بررسی قرار گرفت. در مدل پایانی تمامی مؤلفه‌های فرعی به‌عنوان متغیر مشاهده شده برای متغیر پنهان هوش معنوی دانش آموزان دوره دوم متوسطه تعریف شده و با استفاده از روش حداکثر درست‌نمایی مورد آزمون قرار گرفتند.

نتایج تحلیل عامل تأییدی مرتبه اول نشان داد که بین عوامل سه‌گانه استخراج شده رابطه معنی‌دار وجود دارد؛ چون که مقدار کای دو (۴۹۴۸/۱۴۰) با درجه آزادی (۷۳۷) در سطح ($p < 0.05$) معنی‌دار است؛ خطای تقریبی رشد میانگین به توان ۲ ($RMSEA = 0.052$) کمتر از ۰/۰۸ است؛ مقدار کای دو تقسیم بر درجه آزادی ($X^2/DF = 2/262$) کمتر از ۳ بوده و شاخص تطبیقی برازش ($CFI = 0.932$) بیشتر از ۰/۹ است.

به منظور اطمینان از این که عوامل استخراج شده در تحلیل عاملی اکتشافی، عوامل تشکیل دهنده سازه بزرگتری با عنوان هوش معنوی هستند با استفاده از نرم‌افزار AMOS تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم به عمل آمد. در شکل ۲ روابط بین سازه پنهان و اصلی تحقیق و متغیرهای مشاهده شده مربوط به آن نشان داده شده‌اند.

شکل ۲. تحلیل عامل تأییدی مرتبه دوم

برای بررسی برازش مدل مفهومی پژوهش از شاخص‌های برازش مدل استفاده شده است. با توجه به اینکه در برازش مدل از سه دسته شاخص استفاده می‌شود، در این پژوهش تلاش شده است که از هر سه دسته شاخص، شاخص‌های مهمتر ارائه شود.

جدول ۵. شاخص‌های برازش تطبیقی، مطلق و مقتصد در مدل مفهومی پژوهش

نوع شاخص	شاخص	مقدار	دامنه	حد مجاز	وضعیت
شاخص‌های برازش تطبیقی	TLI	۰/۹۲۶	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> ۰/۹۰	تأیید
	CFI	۰/۹۱۴	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> ۰/۹۰	تأیید
شاخص‌های برازش مطلق	IFI	۰/۹۲۵	مقدار نزدیک به ۱ نشان دهنده تناسب خیلی خوب است	> ۰/۹۰	تأیید
	RMR	۰/۰۵	مقدار صفر نشان دهنده تناسب کامل است	< ۰/۱۰	تأیید
شاخص‌های برازش مقتصد	GFI	۰/۹۳۱	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> ۰/۹۰	تأیید
	AGFI	۰/۸۴۷	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> ۰/۸۰	تأیید
شاخص‌های برازش مقتصد	RMSEA	۰/۰۶	مقدار ۵٪ نشان دهنده تناسب مناسب است (حداکثر ۱۰٪)	< ۰/۱۰	تأیید
	CMIN/DF PRATIO	۱/۴۵۱	مقدار نزدیک به ۱ برازش مناسب است (حداکثر ۵)	< ۵	تأیید
		۰/۸۸۶	صفر (عدم برازش) تا ۱ (برازش کامل)	> ۰/۹۰	تأیید

همان‌طور که در یافته‌های جدول ۴ مشاهده می‌شود همه شاخص‌های برازش تطبیقی CFI، TLI و IFI برای مدل پژوهش در حد مجاز قرار دارند و بنابراین مدل از نظر شاخص‌های برازش تطبیقی کاملاً تأیید شده است. از نظر شاخص‌های برازش مطلق یعنی شاخص‌های RMR، AGFI و GFI نیز مدل مفهومی پژوهش کاملاً مورد تأیید قرار گرفته است. در بین شاخص‌های برازش مقتصد نیز مدل در سه شاخص RMSEA، CMIN/DF و PRATIO مورد تأیید قرار گرفته است. با توجه به نتایج مدل می‌توان استنباط کرد که مدل مفهومی پژوهش از برازش خوبی برخوردار است.

بحث و نتیجه‌گیری

مفهوم‌سازی، طراحی و اعتباریابی الگویی برای شکل‌گیری هوش معنوی نقش مهمی را جهت شناخت و مدیریت عناصر تشکیل‌دهنده هوش معنوی دانش آموزان و بهبود و تسهیل شکل‌گیری صحیح آن ایفا می‌کند. هدف این پژوهش مطالعه فرایند تکوین هوش معنوی و مؤلفه‌های آن جهت ارائه الگو و تعیین اعتبار آن بود. مرور پیشینه پژوهشی نشان داد بالاینکه پژوهش‌هایی به روش کیفی آن هم عمدتاً در خارج از کشور در مورد هوش معنوی انجام شده اما الگوی مناسب و بومی بر اساس مبانی قوی نظری و تجربی به‌منظور آشکارسازی مؤلفه‌های آن طراحی نشده است. لذا پس از بررسی ادبیات پژوهش و مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه هوش معنوی، سؤالات پرسشنامه محقق ساخته فرایند تکوین هوش معنوی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه ساخته شد. مقیاس ساخته‌شده در طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای با پیوستار (کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) بود. در این مطالعه ۳ مؤلفه به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی در شکل‌گیری هوش معنوی دانش‌آموزان شناسایی شد. این مخلفه‌ها تحت عناوین: زمینه، فرایند و پیامدها نام‌گذاری شدند. مؤلفه‌های اصلی خود دارای مؤلفه‌های فرعی هستند که به‌وسیله رمزگردانی محوری از مؤلفه‌های بیشتری به دست آمده‌اند. تعداد این مخلفه‌ها که سؤالات اصلی پرسشنامه تکوین هوش معنوی دانش‌آموزان را تشکیل می‌دهند ۴۰ مؤلفه یا سؤال است. پایایی درونی و بیرونی پرسشنامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ و آزمون مجدد و اجرای ضریب همبستگی پیرسون بررسی شد، نتایج نشان‌دهنده پایایی قابل‌قبول پرسشنامه است. ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه که شامل ۴۰ سؤال است برابر با ۰/۹۲۸ و ضریب همبستگی پیرسون به‌دست‌آمده بین دو مرحله از اجرای آزمایشی آزمون برابر با ۰/۷۳۴ بود که نشان می‌دهد پرسشنامه از ضرایب پایایی درونی و بیرونی بالایی برخوردار است. نتایج آزمون مجدور خی‌دو و ضریب توافق نشان‌دهنده توافق بین صاحب‌نظران بوده و این امر حاکی از روایی محتوای قابل‌قبول ابزار است. برای بررسی روایی سازه ابتدا تحلیل عاملی اکتشافی با استفاده از نرم‌افزار spss اجرا شد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد که حدود ۶۵ درصد از واریانس هوش معنوی دانش‌آموزان به‌وسیله عامل‌های این پرسشنامه تعیین می‌گردد. که در تحلیل عاملی اکتشافی مقدار قابل‌قبولی به شمار می‌آید. با توجه به بار عاملی سؤالات هیچ‌یک از سؤالات حذف نشد و تعداد ۴۰

سؤال باقی ماند. بر این اساس ساختار ۳ عاملی داده‌ها شکل گرفت و با استناد به تحلیل عاملی تأییدی این ۳ مؤلفه مورد تأیید قرار گرفت. میزان برازش مدل نهایی تحقیق از طریق روش حداکثر درست‌نمایی با استفاده از نرم‌افزار Amos آزمون شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که شاخص‌های مدل در دامنه موردقبول قرار دارد. نتایج برازش تحلیل عاملی تأییدی بیانگر این است که داده‌های پژوهش با ساختار عاملی و زیربنای نظری برازش دارد و این امر بیانگر همسو بودن سؤالات با ابعاد مورد نظر است. این نتایج همسو با پیش‌فرض انرسون و گیرینگ در مورد تأیید روایی همگرا است (هومن، ۱۳۹۳). آزمون‌های انجام شده نشان می‌دهند که مؤلفه‌های تعیین‌کننده شکل‌گیری هوش معنوی دانش‌آموزان، پایایی و روایی مطلوبی دارند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که عواملی همچون زمینه، فرایند و پیامدها به‌عنوان عوامل علی و دخیل در ایجاد هوش معنوی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه می‌باشند. یافته‌ها با آنچه در ادبیات موجود در مورد شکل‌گیری هوش معنوی دانش‌آموزان بیان شده است همسو است (زوه‌ر، مارشالو نوبل، ۲۰۰۰؛ سیسکو ولمن، ۲۰۰۱؛ ناسل، ۲۰۰۴ و کینگ، ۲۰۰۸) و چارچوب مفهومی استفاده شده، سازوکار مفیدی را برای به دست آوردن دانش دقیق و درک بهتر از پیچیدگی "ساخته‌شدن هوش معنوی" دانش‌آموزان فراهم می‌آورد.

نتایج مطالعه نشان داد که مؤلفه زمینه به‌عنوان اولین مؤلفه شکل‌گیری هوش معنوی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه، شامل عوامل درون‌فردی است؛ به عبارتی دانش‌آموزان قبل از هر چیز بنا بر ویژگی‌های ماهوی که بعد روحی و معنوی جزء لاینفک آن است، گرایش به معنویت داشته و در برخی شرایط حتی به‌صورت ناخودآگاه به سمت و سوی آن کشیده می‌شوند. چنانچه این نتایج همسو با نتایج تحقیقاتی همچون (گوپتا، ۲۰۱۲؛ سیسک، ۲۰۰۸؛ مشایخ و روشنی، ۱۳۹۵؛ شجاعی و سلیمانی، ۱۳۹۳ و حمیدی و صداقت، ۱۳۹۱) است. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد علاوه بر عوامل درون‌فردی، عوامل بیرونی یا محیطی نیز از عوامل مرتبط با مؤلفه زمینه می‌باشند. عوامل مختلفی که خارج از اختیارات دانش‌آموز در فرایند شکل‌گیری هوش معنوی او مؤثرند. عواملی همچون؛ خانواده، نظام آموزشی و نظام اجتماعی. چنانکه نتایج تحقیق امینی جاوید و همکاران (۱۳۹۴) و هادی تبار (۱۳۹۰) نیز نشان داده است که هوش معنوی با قرار گرفتن در محیط‌های غنی و سؤال‌برانگیز و افزایش خودآگاهی می‌تواند به شفافیت رشته‌های ارتباطی انسان و ماوراءش کمک کند و همین‌طور در تحقیقات ریولی^۱ (۲۰۱۰) و دانیلیوک^۲ و همکاران (۲۰۱۰) نیز به آن اشاره شده است. همچنین طبق نتایج پژوهش حاضر ارزش‌های دینی و فرادینی از زمینه‌های شکل‌گیری هوش معنوی دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه می‌باشند که با نتایج پژوهش‌های انجام‌یافته توسط جهانگیر (۱۳۹۹)، ایراندوست (۱۳۹۷) و لطیفی و همکاران (۱۳۹۲) همسو است. بر اساس یافته‌های این تحقیق، فرایند شکل‌گیری هوش معنوی

1. Rivelli
2. Daniliuk

دانش آموزان دوره دوم متوسطه به عنوان دومین مؤلفه در تکوین هوش معنوی با دریافت و آگاهی آغاز می‌شود که همسو با یافته‌های تحقیق لطیفی و همکاران (۱۳۹۳) و پینسکا (۲۰۲۰) است.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر فرایند شکل‌گیری هوش معنوی دانش آموزان با توجه به عوامل زمینه‌ای دخیل در آن، نتایج و پیامدهای ارزشمندی به دنبال دارد؛ از جمله تحول در جهان‌بینی با زیر طبقات تحکیم ارتباط با خدا، دریافت الهامات، پرورش حس زیبایی‌شناختی و احساس رضایت از زندگی، دستیابی به طمأنینه و آرامش درونی به عنوان مهمترین پیامد، موفقیت در زندگی و رشد ارزش‌های اخلاقی. چنانکه این یافته‌ها با نتایج پژوهش رضایی و شیخ‌لووند (۱۳۹۶)، امینی جاوید و همکاران (۱۳۹۴)، لطیفی و همکاران (۱۳۹۳)، نصر اصفهانی و اعتمادی (۱۳۹۱) و اسمیت (۲۰۰۴) نیز همسو است.

از طرفی این پیامدها با اهداف ذکر شده در سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی ایران هم‌خوانی داشته و در راستای نظام تعلیم و تربیت دینی و اسلامی است. هوش معنوی حلقه مفقوده در پژوهش‌های علوم تربیتی و عاملی کلیدی و تأثیرگذار در هدایت مدرسه و تحقق اهداف آموزشی و تربیتی است. یافته‌های این پژوهش برای متخصصان تعلیم و تربیت در سنجش و شکل‌دهی هوش معنوی سالم و کامل دانش آموزان و دستیابی به اهداف آموزشی و تربیتی در مدارس مفید خواهد بود و می‌تواند برای تحقیقات آینده مثمر ثمر باشد. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به فقدان پژوهش‌های مشابه برای مقایسه نتایج اشاره کرد. پیشنهادهای کاربردی زیر جهت بهره‌مندی از نتایج این مطالعه به شرح زیر ارائه می‌شود: چون پژوهش حاضر روی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر تبریز انجام شده است جهت افزایش قابلیت تعمیم نتایج، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های مشابهی در سطح ملی انجام شود. باورهای دانش‌آموزان دارای نقش حیاتی بوده و می‌توانند بر عملکرد همه‌جانبه آن‌ها از جمله عملکرد تحصیلی آن‌ها تأثیر مثبت یا منفی داشته باشند. از این رو اقدامات و برنامه‌ریزی برای تعمیق باورهای صحیح و سازنده در زمینه معنویت و کاربرد آن در زندگی یا همان هوش معنوی و اصلاح یا تغییر باورهای نادرست در این زمینه امری ضروری است.

فهرست منابع

- ابراهیمی، شهین (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین هوش معنوی و هوش هیجانی با رضایت از زندگی در دانش‌آموزان تیزهوش دختر دوره دوم متوسطه شهر بیرجند، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قاینات.
- امینی جاوید، لیلا؛ زندی پور، طیبه؛ کرمی، جهانگیر (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش هوش معنوی بر افسردگی و شادکامی دانش آموزان دختر، زن و جامعه، ۶(۲)، ۱۴۱-۱۶۸.
- ایراندوست، محمدحسین (۱۳۹۷). چیستی معنویت و سیر معناپذیری آن در غرب، فصلنامه فلسفه دین، دوره ۱۵، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۷، ص ۵۲۷-۵۴۸.

- جهانگیر، اکرم؛ کاربخش، مژگان و موسوس، بتول (۱۳۹۹). معنویت و هوش معنوی از منظر دینی و نقش آن در ارتقای سلامت، دوفصلنامه پژوهش‌های ادیانی، سال هشتم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۹، ص ۷۹-۵۳.
- حمیدی، فریده؛ صداقت، حسین (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای هوش معنوی دانش آموزان دوره متوسطه بر اساس جنسیت و پایه تحصیلی، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۴، شماره ۴، ۸۸-۷۵.
- خوش‌طینت، ولی‌الله (۱۳۹۳). ارزیابی وضعیت سبک مقابله‌ای مذهبی در بین دانشجویان دانشگاه پیام نور و ارتباط آن با هوش معنوی، فقه پژوهشی، ۶(۱۸-۱۹۸).
- دهقانی، مه‌ری؛ فضل‌الهی قمشی، سیف‌اله (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین هوش معنوی و تعهد سازمانی دبیران؛ دوفصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اسلام و روانشناسی، ۹(۶).
- رقیب، مانده سادات؛ احمدی، سیدجعفر و سیادت، سیدعلی (۱۳۸۷). تحلیل میزان هوش معنوی دانشجویان دانشگاه اصفهان و ارتباط آن با ویژگی‌های روان‌شناختی، مطالعات روانشناسی تربیتی، ۵(۸)، ۳۹-۵۶.
- رئیس، مجید؛ کاکائی، مریم؛ رئیسی، صدیقه (۱۳۹۷). تعیین رابطه بین هوش معنوی و امیدواری با کیفیت زندگی دانشجویان دختر و پسر رشته‌های علوم انسانی و علوم ریاضی دانشگاه پیام نور شهر اردل، رویش روانشناسی، ۱(۷)، ۲۳۷-۲۵۵.
- سهرابی، فرامرز (۱۳۸۹). مبانی هوش معنوی، فصلنامه سلامت روان، سال اول.
- شایان فر، معصومه (۱۳۹۳). رابطه بین هوش معنوی و خلاقیت با رضایت شغلی در دبیران مدارس شهرستان ایوان، پایان‌نامه رشته مشاوره و راهنمایی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء.
- شجاعی، احمد و سلیمانی، اسماعیل (۱۳۹۳). بررسی تأثیر آموزش هوش معنوی بر بهزیستی روان‌شناختی و مؤلفه‌های آن در دانش آموزان تحت پوشش کمی ته امداد امام خمینی (ره) شهرستان اردبیل، مجله روانشناسی مدرسه، ۴(۱)، ۱۰۴-۱۲۱.
- طبرسا، غلامعلی و معینی کربکندی، منصوره (۱۳۹۳). رابطه ابعاد هوش معنوی با کاهش فرسودگی شغلی، پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۴(۴)، ۱۰۹-۱۳۵.
- لطیفی، زهره؛ عبداللهمی، عظیمه؛ صادقی، حمیدرضا و استکی آزاد، نسیم (۱۳۹۳). ارتباط بین هوش معنوی، آگاهی و گرایش‌های عرفانی، پژوهش‌های معنوی، پژوهشکده باقرالعلوم علیه‌السلام، قابل‌دسترس در www.pambo.ir
- محمدپور، فهیمه (۱۳۹۲). بررسی رابطه هوش معنوی و راهبردهای یادگیری خودتنظیمی در دانش آموزان، کنگره سراسری روان‌شناسی کودک و نوجوان، دوره ۱.
- مشایخ، محمدرضا؛ روشنی، مریم (۱۳۹۵). بررسی تأثیر هوش معنوی بر تعلیم و تربیت دانش آموزان دختر منطقه ۷ استان تهران، پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری، ۳(۱)، ۱.

- مهر محمدی، محمود (۱۳۸۵). نظریه‌های هوش چندگانه و دلالت‌های آن برای برنامه درسی و آموزش، ۱۴(۲۲)، ۷-۳۱.
- نصراصفهانی، نرگس و اعتمادی، احمد (۱۳۹۱). رابطه ویژگی‌های شخصیتی با هوش معنوی و کیفیت زندگی در دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی، نشریه پژوهش و سلامت « پاییز و زمستان ۱۳۹۱ شماره ۲.
- هادی تبار، حمیده؛ نوایی نژاد، شکوه؛ احقر، قدسی (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش مؤلفه‌های هوش معنوی بر کیفیت زندگی همسران جانباز شاغل به تحصیل در مدارس بزرگسالان شهر تهران در سال تحصیلی ۸۹-۹۰، مجله طب جانباز
- هومن، حیدرعلی (۱۳۹۳). مدل سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار LISREL، تهران: سمت.

Daniliuk, A. I., Kondakov, A. M, & Tishkov, V, A. (2010). The spiritual and moral education of Russia's school students. *Journal of Russian Education and Society*, 52, 3-18.

Gupta, G. (2012). Spiritual intelligence and emotional intelligence in relation to selfefficacy and self-regulation among college students. *International Journal of Social Sciences and Interdisciplinary Research*, 1(2), 60-70.

King, D. B. (2008). *Rethinking clams spiritual intelligences: A definition, model, and measure*, Master of science dissertation, Trent university, Ontario.

Nasel, D. (2004). *Spiritual orientation in relation to spiritual intelligence*.

Rivelli, S. (2010). Citizenship education at high school: A comparative study between Bolzano and Padova (Italy). *Journal of Social and Behavioral Sciences*, 2, 4200-4207.

Santos, E, S. (2006). *Spiritual intelligence; what is spiritual intelligence? How it benefits a person?* Www Skopun. Files. Wordpress. com.

Sisk, D. (2008). Engaging the Spiritual Intelligence of Gifted Students to Build Global Awareness in the Classroom, *Journal Rutledge Taylor Francis Group*, pp: 24-30.

Skrzypińska, K. (2020). Does spiritual intelligence (si) exist? A theoretical investigation of a tool useful for finding the meaning of life. *Journal of Religion and Health*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01005-8>

Smith, S, (2004). Exploring the interaction of emotional Intelligence and Spirituality, *Traumatology*, v. 10 (4), p. 231-243.

Sternberg, R. J. (2015). *The theory of successful intelligence and its implication for language aptitude testing*. In P. Robinson(Ed.).

Upadhyay, Shalini & Shalini, Nitin. (2016). A Multi-Criteria Decision Framework to Measure Spiritual Intelligence of University Teachers, Information Technology and Quantitative Management, *Procedia Computer Science*,v. 91,pp591-598.

Wigglesworth, C. (2012). *SQ 21: The twenty-one skills of spiritual intelligence* (1st Ed.). New York: Select Books.

Zohar D, Marshall, I. (2000). *SQ- Spiritual intelligence, the ultimate intelligence*. London: Bloomsbury.

Design and validation of a model for the development of spiritual intelligence of female high school students in Tabriz*Elaheh Vakilzadeh Dizaji¹**Yousef Adib^۲**Zarrin Daneshvar^۳**Behnam Talebi^۴***Abstract**

The present study was conducted to design and validate the pattern of formation of spiritual intelligence of female high school students. This research was of applied and modeling type that has been done through a field method. This research was of applied and modeling type that has been done through a field method. of applied type and modeling which has been done by field method. The statistical population included 19142 female high school students in Tabriz in the academic year 1398-99. The sample size was determined using Krejcie and Morgan formula and 206 people were selected by cluster random sampling method. The The research instrument was was a researcher-made questionnaire which was used after confirming the face, content and structure validity and its Was checked using Cronbach's alpha method. Cronbach's alpha for the whole questionnaire was equal to 0.928 which indicates a high internal consistency between the items of the questionnaire. Also, the test retestest retest method was used to measure the external reliability of the questionnaire. Pearson correlation coefficient between the two tests ($p = 0.001$, $r = 0.734$) indicates the appropriate external reliability for the questionnaire. In this study, 3 main components under the headings: context, process and consequences were identified as the main components in the formation of students' spiritual intelligence. In order to analyze the data,

1. PhD Student in Curriculum Planning, Faculty of Humanities and Educational Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

2. * Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Tabriz, Iran. (Author)

3. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Educational Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Educational Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

descriptive and inferential statistics and structural equation modeling were used through Spss and Amos software. The results showed that the proposed model has a good validity and all the obtained components can be used in designing the final model.

Keywords: Validation, Model, Spiritual Intelligence, Students, High school